

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ETKİLİ VATANDAŞLIK YETERLİK DÜZEYLERİ

Halil İbrahim SAĞLAM

Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sakarya.

Özet

Bu araştırma, öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla iki boyutlu bir ölçme aracı kullanılmıştır. Araştırmaya, 2009-2010 eğitim öğretim yılının bahar döneminde 182'si kadın (%57), 135'i erkek (%43) olmak üzere toplam 317 öğretmen adayı katılmıştır. Çözümlemede, nonparametrik testlerden Kruskal-Wallis H ve Mann-Whitney U kullanılmıştır. Araştırma sonucunda vatandaşlık bilgi becerileri boyutunda erkek öğretmen adayları lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeyine göre ölçek toplamında "düşük" gelir düzeyi ile "orta" gelir düzeyi karşılaştırmasında "orta" gelir düzeyi lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Öğretmen adaylarının öğrenim gördüğü ana bilim dalının, ailelerinin ikamet ettiği yerleşim yerinin ve kardeş sayısının anlamlı bir farklılığa yol açmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Etkili vatandaşlık, vatandaşlık eğitimi, sosyal bilgiler.*

PROFICIENCY LEVELS OF STUDENT TEACHERS EFFECTIVE CITIZENSHIP

Abstract

The purpose of this study is to determine effective citizenship of student teachers' proficiency levels. Two-dimensional measuring tool is used for this purpose. In the spring semester of 2009-2010 academic year, totally 317 student teachers, 182 female (57%) and 135 male (43%) participated in the research respectively. In the analysis, nonparametric tests, Kruskal-Wallis H and Mann-Whitney U was used. As a result, in favor of the male student teachers significant differences were found in the dimension of citizenship information skills. According to the family income levels of the student teacher, in the total scale, when compared the medium level of income with the low level of income significant differences also were found in favor of medium level of income. It was observed that the main fields of study which is student teachers attain and the location of which the families of the student teachers live and the number of sibling of student teacher led no significant differences.

Key words: *Effective citizenship, citizenship education, social studies.*

1. Giriş

Milli Eğitim sistemi, öğrencileri iyi birer toplum, bölge, millet ve dünya vatandaşı haline getirmeyi, iyi meslek adamı ve sağlıklı nesiller yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Toplum tarafından resmi bir kuruluş olarak oluşturulmuş olan okul, kültürel mirası aktarmak ve ülke gençliğini gelecekteki hayata hazırlamakla yükümlüdür (1, 2). Siyasal bir kuruluş olan devletin iyi örgütlenmiş olmasının tek başına yeterli olmaması, devletlerin, anayasal demokrasilerini güçlendirebilmeleri, bağımsız devlet olarak yaşayabilmeleri, etkin olarak yönetilebilmeleri ve gelişebilmeleri için vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin her kuşağa etkili bir şekilde öğretilmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenlerle, etkili vatandaşlık eğitimi devletlerin temel görevi haline gelmiştir. Bir devletin etkili vatandaşlara sahip olabilmesi için bütün kurumlarının aynı amaç için çalışması ve tüm vatandaşlarının da bu konuda bilinçli olması gerekir (3). Bazı eğitimciler vatandaşlığın isim olarak değil, bir fiil olarak gösterilmesi gerektiğini düşünmektedirler (4, 5). Bu konuda sosyal bilgiler dersine, sosyal bilgiler dersini okutan sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerine önemli sorumluluklar düşmektedir.

Sosyal Bilgiler, öğrencilerin bütün olarak gelişmesini sağlamayı hedefler. Bu derste öğrencilere bilgiden çok beceri, davranış, iyi tutum ve değerlerin kazandırılmasına önem verilir (6). Değerler, toplumdaki bireyleri bir arada tutan en önemli etmenler arasında yer alır. Toplumun bir bütün olarak gelişmesi için bu değerlerin toplumsal yaşama katkı getirici nitelikte olması gerekir. Değer bunalımının yaşandığı, ortak olarak paylaşılan değerlerin yok olmaya yüz tuttuğu toplumlarda, toplum çıkarlarına ters düşen değerlerin yükselmesi kaçınılmaz olur. Böyle durumlarda çalışkanlık, dürüstlük gibi önemli değerlerin yerini kısa zamanda köşeyi dönme, haksız kazanç, yolsuzluk gibi toplum çıkarlarına ters istekler yer alır. Bu da bireysel çıkar ve hesapların ülke ve kurumların çıkarlarının üzerine çıkmasına, vergi dışı ekonominin büyümesine, rüşvet alma ve vermenin doğal karşılanmasına neden olur (7). Bu durum etkili vatandaş yetiştirme anlayışı ile bağdaşmaz. Zira ilköğretimin amacı, çocukları iyi birer vatandaş olarak hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır. Sosyal Bilgiler dersi ile de etkili vatandaş yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 2. maddesi¹ bir vatandaşın hangi özelliklere sahip olması gerektiğini ifade etmek-

1. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,
2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek,
3. İlgî, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş gör-

tedir. Aynı kanununun 23. maddesi² de ilköğretimin amaçlarını düzenlemektedir. Milli Eğitimin, İlköğretimin ve Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçları dikkatle incelendiğinde, amaçlar bakımından bir örtüşmenin olduğu görülür. Amaçların gerçekleşmesi tabandan tavana olduğuna göre Milli Eğitimin adı geçen yasadaki amaçlara ulaşabilmesi Sosyal Bilgiler derslerinin amaçlarına ulaşılabilmesi ile çok yakından ilgilidir. İlköğretimde sosyal bilgiler dersi 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda okutulmaktadır. Bu derisi 4. ve 5. sınıflarda sınıf öğretmenleri; 6. ve 7. sınıflarda sosyal bilgiler öğretmenleri okutmaktadır. Etkili vatandaşlık yeterliklerinin öğrencilere benimsetilmesinde sosyal bilgiler dersinin önemli olması bu derisi okutan sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin bu yeterlikleri kazandırmadaki rolünü öne çıkarmaktadır. Bu nedenle öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinin tespit edilmesi araştırmanın temel amacı olarak belirlenmiştir. Ayrıca, öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin cinsiyet, kardeş sayısı, öğrenim gördükleri ana bilim dalı, ailelerinin ikamet ettiği yerleşim yeri, aile gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. Materyal ve Metot

2.1.Araştırmanın modeli

Bu araştırma, tarama modellerinden *karşılaştırma türü ilişkisel tarama* ile yapılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da şu anda var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. Bu modellerde esas amaç, var olan durumu olduğu gibi betimlemektir. Karşılaştırma türü ilişkisel tarama modellerinde, en az iki değişken bulunup bunlardan birine göre gruplar oluşturularak diğer değişkene göre aralarında bir farklılaşma olup olmadığı incelenir (8). Karşılaştırma türü ilişkisel tarama niteliğinde olan bu çalışmada öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenler açısından irdelenmesi amaçlanmıştır.

2.2.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

---

me alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

2. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 23. maddesi İlköğretimin Amaç ve Görevlerini düzenlemiştir. Buna göre, İlköğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak;

1. Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek,
2. Her Türk çocuğuna ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.

Araştırmanın evrenini, 2009-2010 eğitim öğretim yılının bahar döneminde Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümünde öğrenim gören 3. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, evreni temsil edebileceği düşünülen sınıf öğretmenliği ve sosyal bilgiler öğretmenliği ana bilim dallarının 3. ve 4. sınıflarında öğrenim gören 182'si kadın (%57), 135'i erkek (%43) olmak üzere toplam 317 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden 3. sınıflar 4. sınıfa geçme; 4. sınıflar da mezun olup öğretmen olma aşamasındadırlar. Bu bakımdan öğrenciler “öğretmen aday” olarak nitelendirilmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının 156'sı (%49) sınıf öğretmenliği, 161'i (%51) sosyal bilgiler öğretmenliği anabilim dalında öğrenim görmektedirler. Öğretmen adaylarının 61'inin (%19) ailesi köyde, 116'sının (%37) ailesi ilçede, 140'ının (%44) ailesi şehirde ikamet etmektedir. Öğretmen adaylarının 97'si (%31) 1-2 kardeş, 146'sı (%46) 3-4 kardeş, 74'ü (%23) 5 ve üzeri kardeş olduklarını; 21'i (%7) ailelerinin düşük, 285'i (%90) ailelerinin orta, 11'i (%3) ailelerinin yüksek gelir düzeyine sahip olduğunu ifade etmektedirler.

2.3. Veri Toplama Aracı

Öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerini belirlemek amacıyla hazırlanan veri toplama aracının geliştirilmesi birkaç aşamadan oluşmaktadır. Öncelikle araştırmacı tarafından literatür incelemesi yapılmış öğretmen adaylarıyla görüşülmüştür. Geçerlik çalışmalarında öncelikli olarak kapsam ve görünüş geçerliği için başvurulacak uzmanlar belirlenmiştir. Ölçek, sosyal bilgiler eğitimi, araştırma yöntemleri, istatistik ve Türk Dili alanı uzmanı akademisyenlere sunulmuş kapsam ve görünüş geçerliğine sahip olup olmadığı incelenmiştir. Burada Balcı'nın (9) “Kapsam geçerliği, ölçeğin ölçülmek isteneni ölçüp ölçmediği ile ilgilidir ve uzman görüşüne dayalı olarak açıklanabilir” biçimindeki görüşünden hareket edilmiştir. Uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda 30 maddelik bir havuz oluşturulmuştur. Yine uzmanlardan gelen görüş ve eleştiriler doğrultusunda taslak ölçekte çeşitli düzeltmeler yapılmıştır. Bazı maddeler çıkarılırken, bazıları yeniden düzenlenmiş ve ölçüğe yeni maddeler eklenmiştir. Böylece 24 maddelik ölçek uygulama için hazır hale getirilmiştir. Hazırlanan ölçek, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları için Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören 317 öğretmen adayına uygulanmıştır. Literatürde, ölçeğin geçerlik çalışmalarında faktör analizi gibi çok değişkenli analizlerin yapılabilmesi için ulaşılabilecek örneklem büyüklüğü konusunda farklı ölçüt ve görüşler vardır (10). Bazı görüşler örneklem büyüklüğü üzerinde durmaktadır. Faktör analizi için örneklem genişliği ile ilgili olarak Sapnas (11), araştırmaların küçük örneklem gruplarında iyi faktör sonuçlarına ulaşıldığını ortaya koyduğunu ve bu çerçevede 100 kişilik bir örneklem grubunun yeterli olduğunu ifade etmiştir. Preacher ve MacCallum (12) ise minimum örneklem büyüklüğünün 100 ile 250 arasında olması gerektiğini belirtmiştir. Bazı görüşler ise madde sayısına bağlı olarak oran vermektedirler. Bu konuda da Preacher ve MacCallum'ın (12) literatür incelemelerinde ulaştıkları sonuç değişken, yani madde sayısının üç katı ile on katı arasında değiştiği yönündedir. Bu düşüncelerden hareketle bu araştırmadaki çalışma grubu sayısının yeter-

li olduğu düşünülmektedir.

Ölçekte yer alan maddelerle ilgili örneklemedeki deneklerin görüşleri için 5’li Likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Bu dereceleme, hiç katılmıyorum (1), biraz katılmıyorum (2), kararsızım (3), oldukça katılmıyorum (4), tam katılmıyorum (5) şeklinde puanlandırılmıştır. Yapı geçerliği ve güvenilirlik çalışmaları için ölçek çalışma grubuna uygulanmıştır. Bu uygulamadan elde edilen veriler doğrultusunda yapı geçerliği için “açımlayıcı faktör analizi” uygulanmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde ölçekte yer alacak maddelerin belirlenmesinde maddelerin yük değerlerinin en az .30, maddelerin tek bir faktörde yer almasına; iki faktörde yer alması halinde ise faktörler arasında en az .10 fark olmasına dikkat edilmiştir (13). Bunun yanında yapı geçerliliği esnasında 25 derecelik “varimaks” eksen döndürmesi yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğine de iç tutarlık katsayısı ile bakılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde yapıyı bozan 1 madde ölçekten çıkarılmış, 23 maddelik ölçeğe tekrar faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi yapabilmek için öncelikle KMO ve Bartlett Sphericity testi değerlerine bakılmıştır. KMO değeri .86 ve Bartlett Sphericity testine ($\chi^2=2586.959$, $p=.000$) bakılarak elde edilen veriler anlamlı farklılık gösterdiği için ölçeğin faktör analizinin yapılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir (13). Faktör analizi sonucunda ölçeğin 23 maddeden oluşan iki boyutlu bir yapıya sahip olduğu bulunmuştur. Ölçekte yer alan ilk boyut toplam 12 maddeden oluşmakta ve faktör yük değerleri .42-.72 arasında değişmektedir. Bu boyut *vatandaşlık değerleri* olarak adlandırılmıştır. Toplam varyansın 19.1’ini açıklayan bu boyutun iç tutarlılık katsayısı .83’tür. Ölçeğin *vatandaşlık bilgi becerileri* adını taşıyan ikinci boyutu 11 maddeden oluşmakta ve faktör yük değerleri .41-.76 arasında değişmektedir. Toplam varyansın 19.9’ünü açıklayan bu boyutun iç tutarlılık katsayısı .84’tür. 23 maddeden oluşan *Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği’nin* tamamı ele alındığında toplam varyansın %39.0’ını açıkladığı ve iç tutarlılık katsayısının .89 olduğu bulunmuştur. Güvenirlik katsayısı .60 ve üstünde olan ölçekler oldukça güvenilir, .80 ve üstünde olan ölçekler ise yüksek düzeyde güvenilir ölçekler olarak kabul edilmektedir (14). Bu sonuçlar, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.4.Verilerin Analizi

Verilerin analizine başlanmadan önce, veri toplama araçları tek tek kontrol edilmiş, eksik doldurulan 4 veri toplama aracı “geçersiz” sayılarak değerlendirmeye alınmamıştır. Değerlendirmeler 317 veri toplama aracı üzerinden yapılmıştır. Veri toplama araçları sıraya konularak numaralandırılmış, elde edilen veriler tanımlanmış ve SPSS programına yüklenmiştir. Bu veriler araştırmanın alt problemlerine göre analiz edilmiştir. Öncelikle elde edilen verilere hangi testlerin uygulanacağını belirlemek amacıyla değişkenlerin dağılımının normalliği Shapiro Wilk-W testi ile incelenmiştir. Shapiro Wilk-W testi normallik varsayımını sınanan en güçlü testtir (15). Shapiro Wilk-W testi sonucuna göre tüm değişkenlerin $p<.05$ normal dağılım göstermediği bulunmuş ve bu nedenle bu çalışmada nonparametrik testler kullanılmıştır. Cinsiyet ve öğretmen adayının öğrenim gördüğü ana bilim dalı için Mann-Whitney U testi ya-

pılmıştır. Öğretmen adaylarının kardeş sayısı, ailelerinin ikamet ettiği yerleşim yeri, ailelerinin gelir düzeyi için parametresiz testlerden Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı çıkan farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Aritmetik ortalamaların belirlenmesinde 1.00-1.79 hiç katılmıyorum, 1.80-2.59 biraz katılıyorum, 2.60-3.39 kararsızım, 3.40-4.19 oldukça katılıyorum, 4.20-5.00 tam katılıyorum puan aralığı olarak belirlenmiştir. Anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde, araştırma ile elde edilen bulgular araştırmanın alt problemleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Bu bağlamda; “etkili vatandaşlık yeterlikleri ölçeği”ne ilişkin betimsel veriler ortaya konulduktan sonra öğretmen adaylarının cinsiyet, öğrenim gördükleri ana bilim dalı, ailelerinin ikamet ettiği yerleşim yeri, kardeş sayısı, aile gelir düzeyi değişkenleri açısından “etkili vatandaşlık yeterlikleri” bakımından bir farklılaşma olup olmadığına ilişkin sorulara cevap aranmıştır.

Tablo 1. “Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği”ne ilişkin betimsel veriler

Ölçeğin adı	N	$\bar{x}$	ss
EVYÖ	317	95	9.90

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği’nden aldıkları toplam puanın aritmetik ortalamasının 95 olduğu görülmektedir. Bu ortalama ölçeğin toplam madde sayısı olan 23’e bölündüğünde 4.13 sayısı elde edilmektedir. Bu işlem sonucunda elde edilen puan, öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin “oldukça katılıyorum” düzeyinde olduğunu göstermektedir. Bu da öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinin en üst düzeyin hemen altında yer aldığını göstermektedir. Bu durum memnuniyet verici bulunmakla birlikte geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık düzeylerinin arzu edilene yakın olmasında gördükleri eğitimin etkisi olduğu düşünülmektedir.

Tablo 2. Öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşlerine ait Mann Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	p
Vatandaşlık değerleri	Kız	182	165.62	30143.00	-1.497	11080.000	.134
	Erkek	135	150.07	20260.00			
Vatandaşlık bilgi becerileri	Kız	182	148.18	26969.50	-2.444	10316.500	.015
	Erkek	135	173.58	23433.50			
Toplam	Kız	182	156.96	28567.50	-.459	11914.500	.646
	Erkek	135	161.74	21835.50			

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerine ilişkin görüşleri *vatandaşlık değerleri* ($U=11080.000$, $p>.05$) ve *ölçek toplamında* ($U=11914.500$, $p>.05$) anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. Öğretmen adaylarının *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutuna ilişkin görüşleri erkekler lehine anlamlı bir şekilde ($p<.05$) farklılaşmaktadır. Erkek öğretmen adaylarının *vatandaşlık bilgi beceri* düzeylerine ilişkin görüşlerine ait sıra ortalaması (173.58), kız öğretmen adaylarının sıra ortalamasından (148.18) yüksektir ($U=10316.500$, $p<.05$). Bu da erkek öğretmen adaylarının *vatandaşlık bilgi becerilerinin* kız öğretmen adaylarına göre istenen düzeye daha yakın olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Öğretmen adaylarının öğrenim gördüğü ana bilim dalına göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşlerine ait Mann Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	ABD	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	p
Vatandaşlık değerleri	SNÖ	156	164.58	25675.00	-1.070	11687.000	.285
	SBÖ	161	153.59	24728.00			
Vatandaşlık bilgi becerileri	SNÖ	156	162.85	25404.00	-.737	11958.000	.461
	SBÖ	161	155.27	24999.00			
Toplam	SNÖ	156	164.67	25688.50	-1.085	11673.500	.278
	SBO	161	153.51	24714.50			

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri anabilim dalına göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşleri *vatandaşlık değerleri* ($U=11080.000$, $p>.05$), *vatandaşlık bilgi becerileri* ($U= 11958.000$, $p>.05$) ve *ölçek toplamında* ($U=11673.500$, $p>.05$) anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. Sınıf öğretmenliği ana bilim dalında öğrenim gören öğretmen adaylarının *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarıyla *ölçek toplamındaki* sıra ortalamaları sosyal bilgiler öğretmenliği ana bilim dalında öğrenim gören öğretmen adaylarının sıra ortalamalarından yüksek olmasına karşın istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmamaktadır.

Tablo 4. Öğretmen adaylarının ailelerinin ikamet ettiği yerleşim yerine göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşlerine ait Kruskal Wallis H testi sonuçları

Boyutlar	Aile ikameti	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
Vatandaşlık değerleri	Köy	61	163.75	2	.955	.620
	İlçe	116	152.43			
	Şehir	140	162.38			
Vatandaşlık bilgi becerileri	Köy	61	155.24	2	.652	.722
	İlçe	116	155.35			
	Şehir	140	163.66			
Toplam	Köy	61	158.39	2	.689	.709
	İlçe	116	153.94			
	Şehir	140	163.46			

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının ailelerinin ikamet ettiği yerleşim yerine göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşleri *vatandaşlık değerleri* ($\chi^2=.955$), *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarında ($\chi^2=.652$) ve ölçek toplamında ($\chi^2=.709$), anlamlı bir farklılık ($p>.05$) göstermemektedir. Ailesi, köyde ikamet eden öğretmen adaylarının *vatandaşlık değerleri* boyutundaki sıra ortalaması (163.75), ailesi ilçede ikamet edenlerin sıra ortalaması (152.43) ve ailesi şehirde ikamet edenlerin sıra ortalaması (162.38) biçimindedir. Ailesi, köyde ikamet eden öğretmen adaylarının *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutundaki sıra ortalaması (155.24), ailesi ilçede ikamet edenlerin sıra ortalaması (155.35) ve ailesi şehirde ikamet edenlerin sıra ortalaması (163.66) şeklindedir. Ailesi, köyde ikamet eden öğretmen adaylarının *boyut toplamındaki* sıra ortalaması (158.39), ailesi ilçede ikamet edenlerin sıra ortalaması (153.94) ve ailesi şehirde ikamet edenlerin sıra ortalaması (163.46) biçimindedir. Yerleşim yerinin öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinde bir farklılığa yol açmamasında teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilgi kaynaklarına ulaşma ve bilgi kaynaklarını kullanmada mekânın sınırlayıcı olmamasının etkili olduğu düşünülebilir. Bugün, teknolojideki baş döndürücü gelişmeler insana oturduğu yerden dünyanın herhangi bir yerinden alışveriş yapma, farklı kütüphanelerden farklı kaynaklara ulaşma imkânı sağlamaktadır. Bu sayede insanın istemesi halinde kendini geliştirmesi için sınırlar ortadan kalkmakta, mekân sınırlayıcı olmaktan uzaklaşmaktadır.

Tablo 5. Öğretmen adaylarının kardeş sayısına göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşlerine ait Kruskal Wallis H testi sonuçları

Boyutlar	Kardeş sayısı	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
Vatandaşlık değerleri	1-2 kardeş	97	164.10	2	.951	.622
	3-4 kardeş	146	159.90			
	5 ve üzeri	74	150.53			
Vatandaşlık bilgi becerileri	1-2 kardeş	97	166.16	2	1.418	.492
	3-4 kardeş	146	159.13			
	5 ve üzeri	74	149.35			
Toplam	1-2 kardeş	97	166.37	2	.542	.542
	3-4 kardeş	146	158.25			
	5 ve üzeri	74	150.83			

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının kardeş sayısına göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşleri *vatandaşlık değerleri* ($\chi^2=.951$), *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarında ($\chi^2=.492$) ve ölçek toplamında ($\chi^2=.542$) anlamlı bir farklılık ($p>.05$) göstermemektedir. Kardeş sayısı bakımından etkili vatandaşlık yeterlikleri *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarıyla *ölçek toplamında* istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermese de kardeş sayısı azaldıkça öğretmen adaylarının sıra ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Örneğin, ölçek toplamında 1-2 kardeş olan öğretmen adaylarının sıra ortalaması (166.37) 3-4 kardeş olan öğretmen adaylarının sıra ortalaması (158.25) 5 ve üzeri kardeş olan öğretmen adaylarının sıra ortalaması (150.83) şeklinde sıralanmaktadır. Kardeş sayısının etkili vatandaşlık yeterlik düzeyi bakımından anlamlı bir farklılığa yol açmadığı görülmektedir.

Tablo 6. Öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeyine göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşlerine ait Kruskal Wallis H testi sonuçları

Boyutlar	Aile gelir düz.	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p	Fark
Vatandaşlık değerleri	Düşük	21	118.62	2	4.411	.110	
	Orta	285	161.70				
	Yüksek	11	166.18				
Vatandaşlık bilgi becerileri	Düşük	21	113.90	2	5.597	.061	
	Orta	285	161.82				
	Yüksek	11	172.00				
Toplam	Düşük	21	106.60	2	7.449	.024*	1-2
	Orta	285	162.41				
	Yüksek	11	170.73				

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeylerine göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşleri *vatandaşlık değerleri* ($\chi^2=4.411$), *vatan-*

daşlık bilgi becerileri boyutlarında ($\chi^2=5.597$) anlamlı bir farklılık ($p>.05$) göstermemektedir. Ölçek toplamında öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeylerine ilişkin görüşleri anlamlı bir farklılık ($p<.05$) göstermektedir. Ölçek toplamı incelendiğinde aile gelir düzeyi “orta” olanların “düşük” olanlara göre etkili vatandaşlık yeterliklerine sahip olma bakımından daha ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Ailesi, yüksek gelir düzeyine sahip öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşlerine ait sıra ortalaması (170.73), ailesi orta gelir düzeyindeki öğretmen adaylarının sıra ortalaması (162.41), ailesi düşük gelir düzeyindeki öğretmen adaylarının sıra ortalaması (106.60) biçiminde sıralanmaktadır. Öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeyleri ile öğretmen adaylarının sıra ortalamaları arasında pozitif bir ilişki olduğu görülse de istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık sadece “düşük” düzeyle “orta” düzey arasında bulunabilmiştir.

4. Tartışma Sonuç ve Öneriler

Milli Eğitim sistemi, öğrencileri iyi birer toplum, bölge, millet ve dünya vatandaşı haline getirmeyi, iyi meslek adamı ve sağlıklı nesiller yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Toplum tarafından resmi bir kuruluş olarak oluşturulmuş olan okul, kültürel mirası aktarmak ve ülke gençliğini gelecekteki hayata hazırlamakla yükümlüdür (1, 2). Siyasal bir kuruluş olan devletin iyi örgütlenmiş olmasının tek başına yeterli olmaması, devletlerin, anayasal demokrasilerini güçlendirebilmeleri, bağımsız devlet olarak yaşayabilmeleri, etkin olarak yönetilebilmeleri ve gelişebilmeleri için vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin her kuşağa etkili bir şekilde öğretilmesini gerekli kılmaktadır (3). Vatandaş tanımının merkezinde *iyi vatandaş* kavramı yer almaktadır (16). Bu konuda sosyal bilgiler dersine, sosyal bilgiler dersini okutan sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerine önemli sorumluluklar düşmektedir.

Öğretmen adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği'nden aldıkları toplam puanın aritmetik ortalaması 4.13'tür. Bu işlem sonucunda elde edilen puan, öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin “oldukça katılıyorum” düzeyinde olduğunu göstermektedir. Bu da öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinin en üst düzeyin hemen altında yer aldığını göstermektedir. Bu durum memnuniyet verici bulunmakla birlikte geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri öğretmenliğin anaç meslek olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Ayrıca öğretmenler toplum tarafından örnek alınması gereken meslek insanları olarak algılanmaktadır. Bundan dolayı öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinin artırılması sağlanmalıdır.

Öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşleri *vatandaşlık değerleri ve ölçek toplamında* ($p>.05$) anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. Öğretmen adaylarının *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutuna ilişkin görüşleri erkekler lehine anlamlı bir şekilde ($p<.05$) farklılaşmaktadır. Erkek öğretmen adaylarının *vatandaşlık bilgi becerilerinin* kız öğretmen adaylarına göre istenen

düzeyle daha yakın olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri anabilim dalına göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşleri *vatandaşlık değerleri*, vatandaşlık bilgi becerileri ve *ölçek toplamında* anlamlı bir şekilde ($p > .05$) farklılaşmamaktadır. Sınıf öğretmenliği ana bilim dalında öğrenim gören öğretmen adaylarının *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarıyla *ölçek toplamındaki* sıra ortalamaları sosyal bilgiler öğretmenliği ana bilim dalında öğrenim gören öğretmen adaylarının sıra ortalamalarından yüksek olmasına karşın istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa yol açmamaktadır.

Öğretmen adaylarının ailelerinin ikamet ettiği yerleşim yerine göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşleri *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarında ve ölçek toplamında anlamlı bir farklılık ($p > .05$) göstermemektedir. Öğretmen adaylarının ailelerinin ikamet ettiği yerleşim yerine göre etkili vatandaşlık yeterliklerinin farklılaşmaması şaşırtıcı bulunmuştur. Öğretmen adaylarının önemli bir kısmının üniversite öğrenimine başlayıncaya kadar aileleriyle ikamet ettikleri düşünüldüğünde ikamet ettikleri yerin bir farklılığa neden olması beklenirdi. Doğan'a (17) göre çocuklar eşit olmayan sosyal değer, inanç ve tutumlarla dünyaya gelir, bu değerleri sonradan toplumdan öğrenirler. Çocukların sosyal çevresi aile ile başlar, okul ve iletişim araçları gibi farklı gruplarla devam eder.

Öğretmen adaylarının kardeş sayısına göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşleri *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarında ve ölçek toplamında anlamlı bir farklılık ($p > .05$) göstermemektedir. Kardeş sayısı bakımından etkili vatandaşlık yeterlikleri *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarıyla *ölçek toplamında* istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmesi de kardeş sayısı azaldıkça sıra ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Ailelerin etkili vatandaşlık yeterliklerinin çocuklarına kazandırılmasına katkı sağlaması özendirilmelidir.

Öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeylerine göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin görüşleri *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarında anlamlı bir farklılık ($p > .05$) göstermemektedir. Ölçek toplamında öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeylerine ilişkin görüşleri anlamlı bir farklılık ($p < .05$) göstermektedir. Ölçek toplamı incelendiğinde aile gelir düzeyi “orta” olanların “düşük” olanlara göre etkili vatandaşlık yeterliklerine sahip olma bakımından daha ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeyleri ile öğretmen adaylarının sıra ortalamaları arasında pozitif bir ilişki olduğu görülse de istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık sadece “düşük” düzeyle “orta” düzey arasında bulunabilmiştir. Bu bulgular ışığında şu önerilere yer verilebilir:

1. Öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerini artıracak önlemlerin alınması sağlanmalıdır.
2. Öğretmen yetiştirmede etkili vatandaşlık yeterliklerine önem verilmesi sağ-

lanmalıdır.

3. Etkili vatandaşlık yeterlikleri ile ilgili daha kapsamlı araştırmalar yapılmalı, nicel verilerin yanında nitel verilerden de yararlanılmalıdır.

5. Kaynaklar

1. Barth, J. & Demirtaş, A. (1996). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi*, Ankara: Milli Eğitim Geliştirme Projesi Yayınları.
2. Oğuz-Kılıç, A. (2007). *Fedakâr eş, fedakâr yurttaş: Yurttaşlık bilgisi ve yurttaş eğitimi*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
3. Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
4. Boyle-Baise, M. & Zevin, J. (2009). *Young citizens of the world: Teaching elementary social studies through civic engagement*. New York: Routledge.
5. Chick, K. A. (2010). Building Effective citizens through 2009 national council for the social studies notable picture books. *Social Studies Research and Practice*. 5(1), 96-104.
6. Özdemir, M. (1998). *Hayat bilgisi öğrenme ve öğretme etkinlikleri*, Ankara: Pegem Yayınları.
7. Erden, M. (Tarihsiz). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Alkım Yayınevi.
8. Karasar, N. (1994). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: 3 A Araştırma Danışmanlık Limited.
9. Balcı, A. (2004). *Sosyal bilimlerde araştırma. Yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem A Yayınları.
10. Fer, S. (2005). Düşünme stilleri envanterinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 5(1),31-68.
11. Sapnas, K. G. (2004). Letters to the editor: Determining adequate sample size. *Journal of Nursing Scholarship*, 36 (1), 4.
12. Preacher, K. J., and MacCallum, R. C. (2002). Exploratory factor analysis in behavior genetics research: Factor recovery with small sample size. *Behavior Genetics*, 32 (2), 153-161.
13. Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*, Ankara: Pegem A Yayınları.
14. Özdamar, K. (1999). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi* (2. Baskı). Eskişehir: Kaan Kitabevi.
15. http: 1: http://www.mustafaoztrar.net/teknikler/003_normallik_y.htm/, 15.04.2010 tarihinde alınmıştır.
16. Doğanay, A. ve Sarı, M. (2009). Lise öğrencilerinin vatandaşlık algılarına etki eden faktörlerin analizi. *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, Uşak, (28-30 Mayıs), 45-62.
17. Doğan, N. (1994). *Ders kitapları ve sosyalleşme (1876-1918)*. İstanbul: Bağlam Yayınları.